

XORIJIY MAMLAKATLARDAGI ILG‘OR TAJRIBALAR ASOSIDA “KASB-HUNARGA YO‘NALTIRISH” FANINI O‘QITISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH

Hamdamova Nozima Muqimovna
Buxoro davlat pedagogika instituti, dotsent

Xayrillayeva Nozima Boboqulovna

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada kasb-hunarga yo‘naltirishning nazariy va metodologik asoslari hamda xorijiy mamlakatlarda qo‘llanilayotgan ilg‘or tajribalar tahlil qilingan. Germaniya, AQSH, Finlandiya va Janubiy Koreya ta‘lim tizimlarida kasbiy yo‘naltirishni tashkil etishning o‘ziga xos xususiyatlari o‘rganilib, ularning samarali jihatlarini milliy ta‘lim tizimiga moslashtirish imkoniyatlari yoritilgan. Tadqiqot davomida kasbiy diagnostika, dual ta‘lim, mentorlik tizimi, individual rivojlanish xaritalari va raqamli texnologiyalar asosidagi kasbiy maslahat xizmatlarining pedagogik imkoniyatlari tahlil qilindi. Shuningdek, xorijiy tajribalarni “Kasb-hunarga yo‘naltirish” fanini o‘qitish metodikasiga integratsiya qilishning pedagogik shart-sharoitlari asoslandi hamda bo‘lajak pedagoglarning kasbiy diagnostika kompetensiyalarini rivojlantirish bo‘yicha metodik tavsiyalar ishlab chiqildi. Tadqiqot natijalari kasb-hunarga yo‘naltirish jarayonida innovatsion yondashuvlar va zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish ta‘lim samaradorligini oshirishga xizmat qilishini ko‘rsatdi.

Kalit so‘zlar: kasb-hunarga yo‘naltirish, kasbiy diagnostika, xorijiy tajriba, dual ta‘lim, mentorlik, kasbiy maslahat, kompetensiyaviy yondashuv, raqamli texnologiyalar, pedagogik metodika, kasbiy kompetensiya.

Introduction

ABSTRACT

This article analyzes the theoretical and methodological foundations of career guidance and examines advanced international practices in this field. The study explores the specific features of career guidance systems in Germany, the United States, Finland, and South Korea and identifies opportunities for adapting their effective practices to the national education system. The pedagogical potential of career diagnostics, dual education, mentoring systems, individual development plans, and digital technologies in career guidance was analyzed. Furthermore, the pedagogical conditions for integrating international experience into the methodology of teaching the course “Career Guidance” were substantiated, and methodological recommendations for developing career diagnostic competencies among future teachers were proposed. The findings indicate that the application of innovative approaches and modern educational technologies contributes significantly to improving the effectiveness of career guidance activities.

Keywords: career guidance, career diagnostics, international experience, dual education, mentoring, career counseling, competency-based approach, digital technologies, teaching methodology, professional competence.

АННОТАЦИЯ

В данной статье проанализированы теоретико-методологические основы профессиональной ориентации и передовой опыт зарубежных стран в данной сфере. Изучены особенности организации профориентационной работы в образовательных системах Германии, США, Финляндии и Южной Кореи, а также рассмотрены возможности адаптации их эффективных практик к национальной системе образования. В ходе исследования проанализированы педагогические возможности профессиональной диагностики, дуальной системы образования, наставничества, индивидуальных карт развития и цифровых технологий в профориентационной деятельности. Кроме того, обоснованы педагогические условия интеграции зарубежного опыта в методику преподавания дисциплины «Профессиональная ориентация» и разработаны методические рекомендации по развитию компетенций профессиональной диагностики у будущих педагогов. Результаты исследования показали, что использование инновационных подходов и современных педагогических технологий способствует повышению эффективности профориентационной деятельности.

Ключевые слова: профессиональная ориентация, профессиональная диагностика, зарубежный опыт, дуальное образование, наставничество, профессиональное консультирование, компетентностный подход, цифровые технологии, педагогическая методика, профессиональная компетентность.

XXI asrda global iqtisodiyotning jadal rivojlanishi, raqamli texnologiyalarning barcha sohalariga keng kirib borishi hamda mehnat bozorining tarkibiy jihatdan o'zgarishi yosh avlodni kelajak kasblariga tayyorlash masalasini ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylantirmoqda. Bugungi kunda mutaxassislardan nafaqat muayyan kasbiy bilim va ko'nikmalarga ega bo'lish, balki o'zgaruvchan sharoitlarga tez moslasha olish, mustaqil qaror qabul qilish va uzluksiz o'rganishga tayyor bo'lish kabi kompetensiyalar ham talab etilmoqda. Shu nuqtai nazardan qaraganda, ta'lim jarayonida o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish ishlarini ilmiy asosda tashkil etish dolzarb pedagogik muammolardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda.

Kasb tanlash inson hayotidagi eng muhim ijtimoiy-psixologik qarorlardan biri hisoblanadi. Mazkur jarayonning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi shaxsning qiziqishlari, qobiliyatlari, individual xususiyatlari hamda mehnat bozori ehtiyojlari o'rtasidagi uyg'unlikka bog'liqdir. Kasbiy faoliyatni noto'g'ri tanlash esa yoshlarning o'z imkoniyatlarini to'liq namoyon eta olmasligi, mehnat unumdorligining pasayishi va kasbiy qoniqmaslik holatlarining yuzaga kelishiga sabab bo'lishi mumkin. Shu bois kasbiy yo'naltirish tizimini takomillashtirish, o'quvchilarning kasbiy qiziqish va moyilliklarini o'z vaqtida aniqlash hamda ularga ilmiy

asoslangan tavsiyalar berish zamonaviy pedagogika fanining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Jahon amaliyotida kasb-hunarga yo'naltirish masalalari uzoq yillardan buyon psixologik, pedagogik va sotsiologik tadqiqotlarning muhim obyekti sifatida o'rganib kelinmoqda. Xususan, E.A. Klimov, J. Holland, D. Super, A. Roe kabi olimlarning ilmiy qarashlarida shaxsning kasbiy rivojlanishi, qiziqishlari va qobiliyatlari bilan kasb tanlash o'rtasidagi bog'liqlik asoslab berilgan. Mazkur nazariyalar rivojlangan davlatlarda kasbiy diagnostika, kasbiy maslahat va kasbiy rivojlanish tizimlarini shakllantirishda metodologik asos vazifasini o'tamoqda.

So'nggi yillarda Germaniya, AQSH, Finlandiya, Janubiy Koreya, Yaponiya kabi rivojlangan mamlakatlarda kasbiy yo'naltirish jarayonini tashkil etishda innovatsion yondashuvlar, raqamli texnologiyalar va kompetensiyaviy ta'lim tamoyillaridan keng foydalanilmoqda. Ushbu davlatlarda o'quvchilarning kasbiy qiziqishlarini aniqlash, individual rivojlanish yo'nalishlarini belgilash hamda mehnat bozori talablariga mos kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishga qaratilgan samarali mexanizmlar yaratilgan. Mazkur tajribalarni o'rganish va milliy ta'lim tizimiga moslashtirish O'zbekiston ta'limi oldida turgan muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasida ham ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, yoshlarni kasb-hunarga yo'naltirish samaradorligini oshirish va ularning mehnat bozorida raqobatbardoshligini ta'minlash bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, umumiy o'rta ta'lim, professional ta'lim va oliy ta'lim tizimlarining o'zaro integratsiyasini kuchaytirish, ta'lim mazmunini kompetensiyaviy yondashuv asosida takomillashtirish hamda zamonaviy kasblar bo'yicha kadrlar tayyorlashga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bunday sharoitda "Kasb-hunarga yo'naltirish" fanining mazmuni va uni o'qitish metodikasini ilg'or xorijiy tajribalar asosida takomillashtirish ilmiy va amaliy jihatdan muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi ham aynan kasb-hunarga yo'naltirish fanini o'qitishda xorijiy mamlakatlarning ilg'or tajribalarini tahlil qilish, ularning samarali jihatlarini aniqlash hamda ularni milliy ta'lim tizimiga moslashtirish imkoniyatlarini ilmiy asoslash zarurati bilan belgilanadi. Tadqiqot natijalari bo'lajak pedagoglarning kasbiy yo'naltirish kompetensiyalarini rivojlantirishga, o'quvchilarni ongli kasb tanlashga tayyorlash sifatini oshirishga hamda ta'lim jarayoniga innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etishga xizmat qiladi.

Kasb-hunarga yo'naltirish masalasi pedagogika, psixologiya va sotsiologiya fanlarining muhim tadqiqot yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur muammo bo'yicha olib borilgan ilmiy izlanishlar shaxsning kasbiy shakllanishi, kasbiy qiziqishlari, qobiliyatlari va mehnat faoliyatiga tayyorgarligi bilan bog'liq nazariy hamda amaliy masalalarni qamrab oladi. Kasbiy yo'naltirishning ilmiy asoslari turli davrlarda ko'plab olimlar tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, ularning ilmiy qarashlari bugungi kunda ham o'z ahamiyatini saqlab qolmoqda.

Kasbiy yo'naltirish nazariyasining rivojlanishiga salmoqli hissa qo'shgan olimlardan biri **Yevgeniy Aleksandrovich Klimov** hisoblanadi. Olim kasbiy faoliyatning psixologik

asoslarini tadqiq etib, kasblarni mehnat obyektini xususiyatlariga ko'ra beshta asosiy guruhga ajratgan:

- Odam–tabiat;
- Odam–texnika;
- Odam–odam;
- Odam–belgili tizim;
- Odam–badiiy obraz.

Klimovning fikriga ko'ra, shaxsning muayyan kasbni muvaffaqiyatli egallashi uning individual psixologik xususiyatlari va tanlangan kasb talablari o'rtasidagi moslik darajasiga bog'liq. Olim tomonidan ishlab chiqilgan tasnif kasbiy diagnostika, kasbiy maslahat va kasbiy saralash jarayonlarida keng qo'llanilib kelinmoqda. Ayniqsa, o'quvchilarning kasbiy qiziqishlarini aniqlashda ushbu modelning amaliy ahamiyati yuqori hisoblanadi.

Kasbiy qiziqishlarni o'rganish sohasida amerikalik olim **John Lewis Holland** tomonidan yaratilgan nazariya alohida o'rin tutadi. Holland nazariyasiga ko'ra, har bir insonning kasbiy qiziqishi va faoliyatga moyilligi ma'lum tipologik xususiyatlarga ega bo'lib, ular quyidagi oltita tip orqali ifodalanadi:

- Realistic (amaliy faoliyatga moyillik);
- Investigative (ilmiy-tadqiqot faoliyatiga qiziqish);
- Artistic (ijodiy faoliyatga moyillik);
- Social (ijtimoiy munosabatlarga yo'naltirilganlik);
- Enterprising (rahbarlik va tadbirkorlik qobiliyati);
- Conventional (tartib va tizimlilikka moyillik).

Mazkur modelning asosiy g'oyasi shundan iboratki, insonning shaxsiy xususiyatlari bilan kasbiy muhit o'rtasidagi uyg'unlik qanchalik yuqori bo'lsa, kasbiy muvaffaqiyat va mehnatdan qoniqish darajasi ham shunchalik yuqori bo'ladi. Hozirgi kunda Hollandning RIASEC modeli dunyoning ko'plab mamlakatlarida kasbiy diagnostika testlarini ishlab chiqishda metodologik asos sifatida foydalanilmoqda.

Kasbiy rivojlanish jarayonlarini tadqiq etishda Donald Super tomonidan ilgari surilgan konsepsiya ham muhim ahamiyatga ega. Olim kasbiy shakllanishni inson hayoti davomida uzluksiz davom etadigan rivojlanish jarayoni sifatida talqin qiladi. Unga ko'ra, kasb tanlash bir martalik qaror emas, balki insonning o'zini anglashi, tajriba orttirishi va kasbiy identifikatsiyasining shakllanishi bilan bog'liq dinamik jarayondir. Super nazariyasida kasbiy rivojlanishning o'sish, izlanish, mustahkamlanish va barqarorlashuv bosqichlari ajratib ko'rsatilgan.

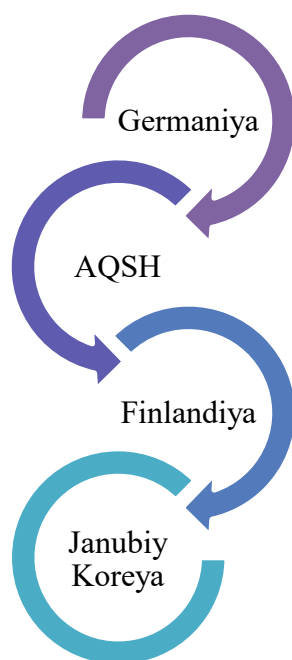
Kasbiy yo'naltirishning ijtimoiy-kognitiv jihatlari esa John D. Krumboltz tomonidan chuqur o'rganilgan. Olimning ta'kidlashicha, kasb tanlashga nafaqat qobiliyat va qiziqishlar, balki shaxsning hayotiy tajribasi, ijtimoiy muhiti, tasodifiy voqealar va ta'lim jarayonida orttirgan bilimlari ham ta'sir ko'rsatadi. Krumboltz kasbiy rivojlanishda moslashuvchanlik va uzluksiz o'rganish muhim omil ekanligini asoslab bergan.

So'nggi yillarda xorijiy tadqiqotchilar tomonidan kasbiy yo'naltirishning raqamli texnologiyalar asosidagi modellari ham keng o'rganilmoqda. Zamonaviy ilmiy ishlarda sun'iy intellekt, onlayn diagnostik platformalar, elektron portfoliolar va virtual kasbiy

simulyatorlardan foydalanish orqali o'quvchilarning kasbiy qiziqishlarini aniqlash samaradorligini oshirish masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bu esa kasbiy yo'naltirish tizimining mazmun va shakllarini yangi bosqichga olib chiqmoqda.

Mamlakatimiz olimlari tomonidan ham kasbiy ta'lim va kasbiy yo'naltirish masalalari bo'yicha qator ilmiy tadqiqotlar amalga oshirilgan. Ushbu ishlarda o'quvchilarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish, kasbiy qiziqishlarini rivojlantirish, ta'lim jarayonida innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish hamda bo'lajak mutaxassislarining kasbiy tayyorgarligini takomillashtirish masalalari yoritilgan.

Tahlil qilingan ilmiy manbalar shuni ko'rsatadiki, kasbiy yo'naltirishning nazariy va metodologik asoslari yetarli darajada o'rganilgan bo'lsa-da, xorijiy mamlakatlarning ilg'or tajribalarini "Kasb-hunarga yo'naltirish" fanini o'qitish metodikasiga integratsiya qilish, talabalarning kasbiy diagnostika kompetensiyalarini rivojlantirish hamda zamonaviy interfaol metodlar asosida kasbiy yo'naltirish mazmunini takomillashtirish masalalari hali ham dolzarb ilmiy muammo sifatida saqlanib qolmoqda. Mazkur tadqiqot aynan ushbu muammoning yechimiga qaratilganligi bilan ahamiyatlidir.

1-Rasm. Xorijiy mamlakatlar tajribasi

Germaniya kasbiy ta'lim va kasb-hunarga yo'naltirish tizimi samaradorligi bilan dunyoning yetakchi mamlakatlari qatoridan o'rin olgan. Ushbu mamlakatda kasbiy tayyorgarlikning asosiy modeli sifatida dual ta'lim tizimi amal qiladi. Mazkur tizim ta'lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalarini o'rtasidagi hamkorlikka asoslanib, o'quvchilarning nazariy bilimlarini amaliy faoliyat bilan uzviy bog'lash imkonini yaratadi.

Dual ta'lim modelida o'quvchilar o'quv vaqtining ma'lum qismini kasb-hunar maktablarida nazariy bilimlarni o'zlashtirishga, qolgan qismini esa korxonada va tashkilotlarda amaliy faoliyat bilan shug'ullanishga sarflaydilar. Natijada o'quvchilar nafaqat kasbiy bilimlarni

egallaydilar, balki real ish jarayonlari bilan yaqindan tanishib, zarur kasbiy kompetensiyalarni ham shakllantiradilar.

Germaniya tajribasining muhim jihatlaridan biri shundaki, kasbiy yo‘naltirish ishlari maktab davridan boshlanadi. O‘quvchilarning qiziqishlari, qobiliyatlari va kasbiy moyilliklari maxsus psixologik diagnostika vositalari yordamida aniqlanadi. Olingan natijalar asosida ularga individual tavsiyalar beriladi hamda kasbiy rivojlanish yo‘nalishlari belgilanadi.

Mutaxassislar fikricha, dual ta‘lim tizimining samaradorligi bir necha omillar bilan izohlanadi. Birinchidan, o‘quvchilarning kasbiy moslashuv jarayoni tezlashadi, chunki ular ta‘lim olish davridayoq mehnat faoliyati bilan shug‘ullanish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Ikkinchidan, amaliy tajriba hajmi ortadi va bitiruvchilarning kasbiy kompetensiyalari mehnat bozori talablariga mos ravishda shakllanadi. Uchinchidan, yoshlarning ish bilan ta‘minlanish darajasi yuqori bo‘lib, korxonalar o‘zlari tayyorlagan mutaxassislarni ishga qabul qilishga qiziqish bildiradilar.

Shuningdek, Germaniyada kasb-hunarga yo‘naltirish jarayonida ish beruvchilar, ta‘lim muassasalari va davlat tashkilotlari o‘rtasidagi hamkorlik mexanizmi samarali yo‘lga qo‘yilgan. Bu esa ta‘lim mazmunining mehnat bozori ehtiyojlariga mos ravishda muntazam yangilanib borishini ta‘minlaydi.

Germaniya tajribasi tahlili shuni ko‘rsatadiki, dual ta‘lim tizimi kasbiy yo‘naltirishning amaliy yo‘nalganligini kuchaytirish, o‘quvchilarning kasbiy qiziqishlarini rivojlantirish va ularni mehnat bozoriga muvaffaqiyatli integratsiya qilishda muhim pedagogik ahamiyatga ega. Mazkur tajribaning ayrim elementlarini O‘zbekiston ta‘lim tizimiga moslashtirish bo‘lajak mutaxassislarning kasbiy tayyorgarligini yanada takomillashtirishga xizmat qilishi mumkin.

Amerika Qo‘shma Shtatlarida kasb-hunarga yo‘naltirish tizimi o‘quvchilarning individual qiziqishlari, qobiliyatlari va shaxsiy xususiyatlarini aniqlashga qaratilgan kompleks yondashuv asosida tashkil etilgan. Mamlakat ta‘lim tizimida kasbiy yo‘naltirish ishlari maktabning dastlabki bosqichlaridan boshlab amalga oshiriladi va o‘quvchilarning kelajakdagi kasbiy faoliyatini ongli ravishda rejalashtirishlariga ko‘maklashadi.

AQSH maktablarida kasbiy yo‘naltirish jarayoni maxsus **Career Guidance** (kasbiy yo‘naltirish) va **Career Counseling** (kasbiy maslahat) dasturlari orqali olib boriladi. Ushbu dasturlarning asosiy maqsadi o‘quvchilarning qiziqishlari, qobiliyatlari, shaxsiy fazilatlarini va kasbiy moyilliklarini aniqlash hamda ularni mehnat bozori ehtiyojlariga mos ravishda rivojlantirishdan iborat.

Kasbiy yo‘naltirish faoliyatida turli diagnostik vositalardan samarali foydalaniladi. Jumladan, psixologik testlar yordamida o‘quvchilarning kasbiy qiziqishlari va shaxsiy xususiyatlari aniqlanadi. Ushbu testlar o‘quvchilarning o‘z imkoniyatlarini baholashiga va mos kasbiy yo‘nalishni tanlashiga yordam beradi. Diagnostika natijalari asosida individual rivojlanish rejaları ishlab chiqiladi hamda o‘quvchilarga tegishli tavsiyalar beriladi.

AQSH ta‘lim tizimida elektron portfoliolardan foydalanish ham keng tarqalgan. Elektron portfolio o‘quvchining akademik yutuqlari, ijodiy ishlari, loyihalari, sertifikatlarini va kasbiy faoliyatga oid natijalarini aks ettiruvchi raqamli hujjatlar to‘plamidan iborat. Ushbu vosita

o'quvchilarning o'z rivojlanish dinamikasini kuzatishiga, kuchli va zaif tomonlarini aniqlashiga hamda kelajakdagi kasbiy maqsadlarini belgilashiga imkon yaratadi.

Kasbiy maslahat markazlari AQSH kasbiy yo'naltirish tizimining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Mazkur markazlarda faoliyat yurituvchi mutaxassislar o'quvchilar bilan individual va guruhli maslahatlar o'tkazib, ularga kasblar olami, oliy ta'lim muassasalari, mehnat bozori talablari va kasbiy rivojlanish istiqbollari haqida batafsil ma'lumot beradilar. Shu bilan birga, ota-onalar ham kasbiy yo'naltirish jarayoniga faol jalb qilinadi, bu esa o'quvchilarning kasb tanlash jarayonida qo'shimcha psixologik va ijtimoiy qo'llab-quvvatlashni ta'minlaydi.

So'nggi yillarda AQSHda kasbiy yo'naltirish jarayoniga raqamli texnologiyalar keng joriy etilgan. Maxsus onlayn platformalar, virtual kasb yarmarkalari, sun'iy intellekt asosidagi maslahat tizimlari va masofaviy diagnostika vositalari o'quvchilarning kasbiy ma'lumotlarga tezkor va qulay kirish imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Bu esa kasbiy yo'naltirish xizmatlarining samaradorligini yanada oshirishga xizmat qilmoqda.

AQSH tajribasi tahlili shuni ko'rsatadiki, kasb-hunarga yo'naltirish jarayonida individual yondashuv, muntazam diagnostika, raqamli texnologiyalardan foydalanish va kasbiy maslahat xizmatlarining rivojlanganligi muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu tajribaning ilg'or jihatlarini milliy ta'lim tizimiga moslashtirish o'quvchilarning kasbiy qiziqishlarini aniqlash, ularni ongli ravishda kasb tanlashga tayyorlash hamda bo'lajak mutaxassislarning raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qilishi mumkin.

Finlandiya ta'lim tizimi dunyodagi eng samarali va innovatsion ta'lim modellaridan biri sifatida e'tirof etiladi. Ushbu mamlakatda kasb-hunarga yo'naltirish ishlari umumiy ta'lim tizimining ajralmas tarkibiy qismi bo'lib, o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishi va kelajakdagi kasbiy faoliyatini rejalashtirish bilan uzviy bog'liq holda tashkil etiladi. Finlandiya tajribasining asosiy maqsadi o'quvchilarning individual imkoniyatlarini aniqlash, ularning qiziqish va qobiliyatlarini rivojlantirish hamda ongli ravishda kasb tanlashlariga ko'maklashishdan iborat.

Mazkur mamlakatda kasbiy yo'naltirish ishlari maktabning ilk bosqichlaridan boshlab tizimli ravishda olib boriladi. Har bir o'quvchiga individual yondashuv asosida ta'lim berilishi Finlandiya ta'lim tizimining muhim xususiyatlaridan biri hisoblanadi. Shu maqsadda har bir o'quvchi uchun maxsus individual rivojlanish xaritasi ishlab chiqiladi. Ushbu hujjatda o'quvchining qiziqishlari, qobiliyatlari, o'quv natijalari va kelajakdagi kasbiy maqsadlari aks ettiriladi. Rivojlanish xaritasi muntazam ravishda yangilanib boriladi va o'quvchining shaxsiy taraqqiyotini kuzatish imkonini beradi.

Finlandiya maktablarida kasbiy maslahat xizmatlari yuqori darajada yo'lga qo'yilgan. Maxsus tayyorgarlikdan o'tgan kasbiy maslahatchilar o'quvchilar bilan individual va guruhli suhbatlar o'tkazadilar, ularning kasbiy qiziqishlarini aniqlaydilar hamda ta'lim va kasb tanlash bo'yicha tavsiyalar beradilar. Kasbiy maslahat jarayonida o'quvchilarning psixologik xususiyatlari, qobiliyatlari va mehnat bozori ehtiyojlari kompleks ravishda hisobga olinadi.

Finlandiya tajribasining yana bir muhim jihati mentorlik tizimining rivojlanganligidir. Har bir o'quvchiga tajribali pedagog yoki maslahatchi birlashtiriladi. Mentor o'quvchining ta'lim jarayonidagi muvaffaqiyatlarini kuzatib boradi, qiyinchiliklarni bartaraf etishda yordam

beradi hamda kasbiy rivojlanish bo'yicha maslahatlar beradi. Bunday yondashuv o'quvchilarda mustaqil qaror qabul qilish, o'z imkoniyatlarini baholash va kelajak faoliyatini rejalashtirish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, Finlandiyada kasbiy yo'naltirish ishlari ota-onalar, ta'lim muassasalari va mahalliy hamjamiyat hamkorligida amalga oshiriladi. O'quvchilar turli kasb egalari bilan uchrashuvlarda qatnashadilar, ishlab chiqarish korxonalariga ekskursiyalar uyushtiriladi hamda amaliy faoliyat bilan tanishish imkoniyatlari yaratiladi. Bu esa ularning kasblar haqidagi tasavvurlarini kengaytirib, kasbiy tanlovni ongli ravishda amalga oshirishlariga yordam beradi.

Finlandiya tajribasi tahlili shuni ko'rsatadiki, individual yondashuv, kasbiy maslahat xizmatlarining uzluksizligi va mentorlik tizimining samarali tashkil etilishi o'quvchilarning kasbiy o'zini anglash darajasini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Ushbu tajribaning ilg'or jihatlarini O'zbekiston ta'lim tizimiga moslashtirish o'quvchilarning kasbiy qiziqishlarini rivojlantirish, ongli kasb tanlash madaniyatini shakllantirish hamda kasb-hunarga yo'naltirish ishlarining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Janubiy Koreya ta'lim tizimi raqamli texnologiyalarni ta'lim jarayoniga keng joriy etgan mamlakatlardan biri hisoblanadi. Mamlakatda kasb-hunarga yo'naltirish ishlari zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari asosida tashkil etilib, o'quvchilarning kasbiy qiziqishlari va qobiliyatlarini aniqlashda innovatsion yondashuvlardan samarali foydalaniladi. Bu esa yoshlarning mehnat bozori talablariga mos ravishda kasb tanlashga va kelajakdagi kasbiy faoliyatini ongli ravishda rejalashtirishga imkon yaratadi.

Janubiy Koreyada kasbiy diagnostika ishlari maxsus raqamli platformalar yordamida amalga oshiriladi. Ushbu platformalar o'quvchilarning individual qiziqishlari, qobiliyatlari, psixologik xususiyatlari va kasbiy moyilliklarini aniqlashga xizmat qiladi. Diagnostika natijalari avtomatik ravishda tahlil qilinib, o'quvchilarga mos kasbiy yo'nalishlar va rivojlanish istiqbollari bo'yicha tavsiyalar taqdim etiladi.

Kasbiy yo'naltirish jarayonida onlayn testlardan keng foydalaniladi. Mazkur testlar o'quvchilarning kasbiy qiziqishlari, intellektual salohiyati, kommunikativ qobiliyatlari va liderlik xususiyatlarini baholash imkonini beradi. Test natijalari asosida har bir o'quvchi uchun individual kasbiy rivojlanish profili shakllantiriladi. Bu esa kasb tanlash jarayonining ilmiy asoslangan holda tashkil etilishiga xizmat qiladi.

Janubiy Koreya tajribasining yana bir muhim jihati virtual laboratoriyalardan foydalanilishidir. Virtual laboratoriyalar yordamida o'quvchilar turli kasblarning mazmuni va faoliyat xususiyatlari bilan interaktiv shaklda tanishadilar. Masalan, tibbiyot, muhandislik, axborot texnologiyalari yoki sanoat sohalariga oid amaliy jarayonlarni virtual muhitda kuzatish va sinab ko'rish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu esa nazariy bilimlarni amaliy tasavvurlar bilan boyitishga yordam beradi.

Kasbiy simulyatorlar ham Janubiy Koreya kasbiy yo'naltirish tizimining muhim elementlaridan biri hisoblanadi. Ushbu simulyatorlar yordamida o'quvchilar muayyan kasb vakillarining faoliyatini modellashtirilgan sharoitda bajarib ko'rishlari mumkin. Natijada ular tanlamoqchi bo'lgan kasbning mazmuni, mehnat sharoitlari va talablarini chuqurroq anglaydilar. Bu esa kasb tanlashda xatoliklar ehtimolini kamaytirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, Janubiy Koreyada ta'lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari o'rtasida mustahkam hamkorlik yo'lga qo'yilgan. O'quvchilar korxonalar faoliyati bilan tanishish, mutaxassislar bilan uchrashish va qisqa muddatli amaliyotlarda ishtirok etish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bunday yondashuv yoshlarning mehnat bozori haqidagi tasavvurlarini kengaytiradi va kasbiy motivatsiyasini oshiradi.

Janubiy Koreya tajribasi tahlili shuni ko'rsatadiki, kasb-hunarga yo'naltirish jarayonida raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt elementlari, virtual laboratoriyalar va kasbiy simulyatorlardan foydalanish o'quvchilarning kasbiy o'zini anglash darajasini sezilarli ravishda oshiradi. Ushbu tajribaning ilg'or jihatlarini milliy ta'lim tizimiga joriy etish kasbiy diagnostika sifatini yaxshilash, o'quvchilarning kasblar haqidagi bilimlarini kengaytirish va ularni kelajakdagi kasbiy faoliyatga samarali tayyorlash imkonini beradi.

Mazkur tadqiqotda xorijiy mamlakatlarning kasb-hunarga yo'naltirish sohasidagi ilg'or tajribalarini o'rganish hamda ularni "Kasb-hunarga yo'naltirish" fanini o'qitish metodikasiga integratsiya qilish imkoniyatlarini aniqlash asosiy maqsad qilib belgilandi. Tadqiqot jarayonida kasbiy yo'naltirishning nazariy asoslari, xorijiy davlatlarda qo'llanilayotgan zamonaviy yondashuvlar va ularning ta'lim amaliyotidagi samaradorligi tahlil qilindi. Shuningdek, kasbiy yo'naltirish jarayonida talabalarning kasbiy diagnostika kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi pedagogik shart-sharoitlar aniqlandi.

Tadqiqotning metodologik asosini kompetensiyaviy yondashuv, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyasi, tizimli yondashuv hamda kasbiy rivojlanish nazariyalari tashkil etdi [1; 2]. Kompetensiyaviy yondashuv talabalarda kasbiy faoliyatni samarali amalga oshirish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirishni nazarda tutadi. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyasi esa har bir talabaning individual qiziqishlari, ehtiyojlari va imkoniyatlarini hisobga olgan holda ta'lim jarayonini tashkil etishga asoslanadi. Tizimli yondashuv kasbiy yo'naltirishning barcha tarkibiy qismlarini yagona pedagogik tizim sifatida o'rganish imkonini berdi.

Tadqiqotning nazariy asoslari sifatida kasbiy yo'naltirish va kasbiy rivojlanish masalalariga bag'ishlangan mahalliy hamda xorijiy olimlarning ilmiy ishlari tahlil qilindi. Jumladan, Klimovning kasblar tasnifi nazariyasi, Hollandning kasbiy qiziqishlar tipologiyasi, Superning kasbiy rivojlanish konsepsiyasi va Krumboltzning kasbiy qaror qabul qilish modeli tadqiqotning ilmiy-metodologik poydevorini tashkil etdi [3; 4]. Ushbu nazariyalar shaxsning kasbiy qiziqishlarini aniqlash, kasbiy rivojlanish bosqichlarini tavsiflash va kasb tanlash jarayoniga ta'sir etuvchi omillarni tushuntirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot davomida bir qator ilmiy metodlardan kompleks ravishda foydalanildi. Avvalo, ilmiy-pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish metodi orqali kasbiy yo'naltirishning nazariy asoslari, xorijiy tajribalar va zamonaviy pedagogik yondashuvlar o'rganildi. Qiyosiy tahlil metodi yordamida Germaniya, AQSH, Finlandiya va Janubiy Koreya ta'lim tizimlaridagi kasbiy yo'naltirish mexanizmlarining o'xshash va farqli jihatlari aniqlashtirildi. Pedagogik kuzatish metodi talabalarning kasbiy diagnostika bo'yicha bilim va ko'nikmalarini baholashda qo'llanildi.

Shuningdek, anketa so'rovi va test sinovlari orqali talabalarning kasbiy qiziqishlari, kasbiy diagnostika vositalaridan foydalanish bo'yicha tayyorgarlik darajasi hamda kasbiy maslahat

berish kompetensiyalari o'rganildi. Olingan ma'lumotlar matematik-statistik metodlar yordamida qayta ishlanib, natijalarning ishonchligi ta'minlandi [5]. Statistik tahlil tadqiqot natijalarini obyektiv baholash va eksperimental ishlarning samaradorligini aniqlash imkonini berdi.

Tadqiqot obyekti sifatida bo'lajak pedagoglarning kasb-hunarga yo'naltirish faoliyati, tadqiqot predmeti sifatida esa xorijiy mamlakatlar tajribasi asosida talabalarning kasbiy diagnostika kompetensiyalarini rivojlantirish metodikasi tanlandi. Tadqiqot jarayonida xorijiy mamlakatlarda qo'llanilayotgan kasbiy diagnostika texnologiyalari, mentorlik tizimi, individual rivojlanish xaritalari, raqamli platformalar va kasbiy maslahat xizmatlarining pedagogik imkoniyatlari chuqur tahlil qilindi.

Tahlillar natijasida xorijiy tajribalarni milliy ta'lim tizimiga moslashtirishning pedagogik imkoniyatlari aniqlandi. Xususan, Germaniyaning dual ta'lim tizimi, AQSHning kasbiy maslahat xizmatlari, Finlandiyaning mentorlik modeli hamda Janubiy Koreyaning raqamli diagnostika texnologiyalari kasb-hunarga yo'naltirish fanini o'qitish metodikasini takomillashtirishda samarali vosita sifatida baholandi. Mazkur tajribalar asosida ishlab chiqilgan metodik tavsiyalar bo'lajak pedagoglarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qilishi ilmiy jihatdan asoslandi.

Tadqiqot metodologiyasining muhim jihati shundan iboratki, unda kasbiy yo'naltirish jarayoni nafaqat kasb tanlashga tayyorlash vositasi sifatida, balki shaxsning kasbiy o'zini anglashi, kasbiy rivojlanishi va mehnat bozoriga moslashuvini ta'minlovchi uzluksiz pedagogik jarayon sifatida qaraldi. Shu sababli tadqiqot natijalari kasb-hunarga yo'naltirish fanini o'qitish mazmunini takomillashtirish hamda ta'lim jarayoniga innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, rivojlangan mamlakatlarda kasb-hunarga yo'naltirish tizimi o'quvchilarning individual qiziqishlari, qobiliyatlari va mehnat bozori ehtiyojlarini hisobga olgan holda tashkil etiladi. Germaniyaning dual ta'lim modeli, AQSHning kasbiy maslahat va diagnostika tizimi, Finlandiyaning individual rivojlanish xaritalari hamda mentorlik mexanizmi, Janubiy Koreyaning raqamli platformalar va virtual simulyatorlarga asoslangan kasbiy yo'naltirish tajribalari yoshlarni ongli kasb tanlashga tayyorlashda yuqori samaradorlikka ega ekanligi aniqlandi.

Tahlillar natijasida xorijiy mamlakatlarning ilg'or tajribalarini milliy ta'lim tizimiga moslashtirish "Kasb-hunarga yo'naltirish" fanining mazmunini boyitish, ta'lim jarayonining amaliy yo'nalganligini kuchaytirish hamda bo'lajak pedagoglarning kasbiy diagnostika kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qilishi asoslandi. Ayniqsa, kasbiy diagnostika vositalaridan foydalanish, individual yondashuvni ta'minlash, mentorlik tizimini joriy etish va raqamli texnologiyalarni keng qo'llash kasb-hunarga yo'naltirish samaradorligini oshiruvchi muhim omillar sifatida belgilandi.

Shuningdek, tadqiqot davomida ishlab chiqilgan metodik tavsiyalar ta'lim jarayonida interfaol metodlar va innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish orqali talabalarning kasbiy qiziqishlarini rivojlantirish, mustaqil fikrlash ko'nikmalarini

shakllantirish hamda kelajakdagi kasbiy faoliyatga tayyorgarligini kuchaytirishga xizmat qilishi aniqlandi.

Kelgusida kasb-hunarga yoʻnaltirish tizimini takomillashtirish maqsadida xorijiy tajribalar asosida raqamli diagnostika platformalarini yaratish, kasbiy maslahat xizmatlarini rivojlantirish hamda taʼlim va ishlab chiqarish integratsiyasini kuchaytirish boʻyicha ilmiy-amaliy tadqiqotlarni davom ettirish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Khasanboev J., Toʻraqulov X., Haydarov F. Pedagogika nazariyasi va tarixi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021. – 456 b.
2. Musurmonova O. Pedagogik texnologiyalar va kompetensiyaviy yondashuv. – Toshkent: Oʻqituvchi, 2022. – 312 b.
3. Klimov E.A. Psixologiya professionalnogo samoopredeleniya. – Moskva: Akademiya, 2004. – 304 s.
4. Holland J.L. Making Vocational Choices: A Theory of Vocational Personalities and Work Environments. – Odessa, FL: Psychological Assessment Resources, 1997. – 303 p.
5. Krumboltz J.D., Levin A.S. Luck Is No Accident: Making the Most of Happenstance in Your Life and Career. – Atascadero, CA: Impact Publishers, 2004. – 208 p.
6. Super D.E. The Psychology of Careers. – New York: Harper & Brothers, 1957. – 362 p.
7. OECD. Career Guidance for Adults in a Changing World of Work. – Paris: OECD Publishing, 2021. – 156 p.
8. UNESCO. Career Guidance and Public Policy: Bridging the Gap. – Paris: UNESCO Publishing, 2021. – 128 p.
9. European Commission. Vocational Education and Training in Europe 2023. – Brussels: European Commission, 2023. – 187 p.
10. Cedefop. Digital Transition and Career Guidance. – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2022. – 94 p.